

Veronica DOBRIȘOR
(Universitatea din București)

Tipuri de metafore conceptuale bazate pe elemente și fenomene din natură în limbile latină, română și spaniolă

Abstract: (Types of Conceptual Metaphors Based on Elements and Phenomena of Nature in Latin, Romanian and Spanish) In the present work we propose to carry out a classification of the conceptual metaphors that are based on natural phenomena and elements of nature, present in phraseological units, in Latin, Romanian and Spanish. The metaphors that we consider contain the notions of 'water', 'air', 'fire' and 'earth'. Thus, starting from the idea that although all the expressions contain these metaphors, not in all situations the noun that names the element of nature is the conceptualized one, we propose to establish what other lexical class can be conceptualized inside the expression. At the same time, our attention is drawn to the substantial contribution of the conceptualized element to the formation of the global meaning of the expression of which it is part.

Keywords: *conceptualization, metaphor, noun, adjective, verb.*

Rezumat: În lucrarea de față ne propunem să realizăm o clasificare a metaforelor conceptuale bazate pe fenomene și elemente din natură, prezente în unități frazeologice, în limbile latină, română și spaniolă. Metaforele pe care le avem în vedere au în componență noțiunile de „apă”, „aer”, „foc” și „pământ”. Astfel, pornind de la idea că, deși toate expresiile conțin aceste metafore, nu în toate situațiile substantivul care denumește elementul din natură este cel conceptualizat, ne propunem să stabilim ce altă clasă lexicală poate fi conceptualizată în interiorul expresiei. Totodată, ne atrage atenția contribuția substanțială a elementului conceptualizat la formarea sensului global al expresiei în componența căreia intră.

Cuvinte-cheie: *conceptualizare, metaforă, substantiv, verb, adjectiv.*

1. Introducere

În lucrarea de față, ne propunem să urmărim contribuția structurilor sintactice la construirea sensului global al expresiilor, pornind de la formele lingvistice care alcătuiesc unitățile frazeologice pe care le avem în vedere. După stabilirea structurilor identificate în cele trei limbi, vom realiza o clasificare a metaforelor în funcție de clasa lexicală conceptualizată în cadrul fiecărei expresii. În continuare, constatăm că, deși toate aceste structuri au la bază un element sau fenomen din natură, termenul respectiv nu este întotdeauna și cel conceptualizat. De asemenea, ne atrage atenția situațiile în care conceptualizarea respectivului substantiv denumind elementul din natură este posibilă datorită altei structuri sintactice aflate în vecinătatea sa. Identificăm astfel trei tipuri de

metafore în cele limbile pe care le avem în vedere: (a) *metafore substantivale*, (b) *metafore adjectivale* și (c) *metafore verbale*.

2. Tipuri de metafore

a. Metaforele substantivale sunt reprezentate de acele structuri în cadrul cărora este conceptualizat fie substantivul denumind elementul din natură, fie un alt substantiv. Totodată, există expresii care conceptualizează mai multe substantive, aflate într-o anumită relație, așa cum vom observa în paginile următoare. În cazul construcțiilor idiomatiche în care este conceptualizat un singur substantiv, sensul global al unității frazeologice este obținut pornind de la conceptualizarea respectivului termen iar contribuția sa este decisivă la construirea acestui sens.

Metaforele substantivale pot fi clasificate, la rândul lor, în:

- Metafore în care substantivul denumind elementul din natură contribuie la construirea sensului global al expresiei datorită trăsăturilor prototipice pe care le deține sau datorită ideilor asociate acestui element de-a lungul timpului.

Ex.: (1) rom. *a nu mai călca pe pământ*;

(2) sp. *quedarse en tierra*;

(3) lat. *in caelo esse*;

(4) sp. *ser aire*.

În toate cele patru exemple de mai sus, putem observa conceptualizări ale substantivului denumind elementul din natură, pornind de la trăsături (4), respectiv idei asociate elementului ((1), (2) și (3)). Astfel, în primele două expresii, „pământul” este conceptualizat ca „realitate”, sensul global al unităților frazeologice pornind de la această idee. În expresia latinească, „cerul” este asociat cu „bucuria” sau „bunăstarea”, iar sensul întregii structuri este construit, la rândul său, plecând de la asocierea făcută între cele două concepte.

- Metafore în care termenii conceptualizați sunt substantivul denumind elementul din natură și o formă de manifestare a acestuia ((1), (2)), sau două forme de manifestare a aceluiași element, fără ca elementul respectiv să fie prezent în expresie (3).

Ex.: (1) *echar / tirar agua al mar*;

(2) *no hallar agua en el mar*;

(3) *oceani fluctus numerare*.

În exemplele date, putem observa cum prezența celor două elemente din natură, în cadrul aceleiași unități frazeologice, contribuie la stabilirea sensului global al expresiei respective, urmând, în general, două direcții: fie trimite la ideea de inutilitate, ((1), (3)), fie, în cazul de față, accentuează o anumită trăsătură a persoanei la care face referire construcția idiomatică (3).

- Metafore în care substantivul denumind elementul din natură este coocurent cu un alt substantiv denumind un alt element din natură sau o formă de manifestare a altui element decât cel prezent în unitatea frazeologică. În cadrul

expresiilor de acest tip sunt conceptualizați cei doi termeni care se află la baza metaforei.

- Ex.: (1) *a cere pământ și apă*;
 (2) *no estar en mar ni en tierra*;
 (3) *caelum et terras miscere*;
 (4) *aquam a pumice postulare*.

Prin intermediul unor astfel de metafore, se pun în evidență relații de antonimie care vizează anumite aspecte abstracte ale realității, precum dorința (1), indecizia (2), distrugerea (3) sau imposibilul (4).

- Metafore în care elementul din natură este conceptualizat pe baza trăsăturilor sale prototipice și pus în relație cu un alt substantiv. Astfel, conceptualizarea din interiorul unității frazeologice este posibilă atât datorită trăsăturilor prototipice deținute de element, cât și relației existente între cele două substantive.

- Ex.: (1) *a căra apă la puț*;
 (2) *coger agua en el cesto*;
 (3) *pumiceos oculos habere*.

b. Metaforele adjectivale au în unitatea frazeologică structura *N+Adj / Adj.+N* și sunt reprezentate de un adjectiv care însoțește substantivul denumind elementul din natură. Adjectivul contribuie atât la conceptualizarea termenilor pe care îi avem în vedere („apa”, „aerul”, „focul” și „pământul”), cât și la construirea sensului global al unității frazeologice, prin proprietățile sau caracteristicile pe care i le atribuie elementului din natură. De asemenea, remarcăm că o unitate frazeologică din care este eliminat determinantul adjectival își schimbă sensul sau, mai mult, își pierde valoarea idiomatice. Așadar, recunoaștem metaforele adjectivale în acele expresii al căror sens global se modifică odată cu înlăturarea determinantului respectiv.

- Ex.: (1) *a călători în ape rele*;
 (2) *pescar en agua turbia*;
 (3) *vendere vanos fumos*.

c. Metaforele verbale sunt prezente în unități frazeologice în care elementul verbal este cel metaforizat, proces rezultat în urma incompatibilității existente între verb și argumentele sale. Astfel, remarcăm, pe de-o parte, metafore care iau naștere în urma incompatibilității dintre subiect și verb și, pe de altă parte, metafore apărute în urma incompatibilității dintre verb și complementele sale.

- Ex.: (1) *remover las aguas*;
 (2) *a bate apa în piuă*;
 (3) *lapidem verberare*.

2.1. Metafore substantivale

În continuare, ne propunem să realizăm o clasificare a metaforelor care au la bază un substantiv. Întâlnim astfel de metafore atât în limba latină, cât și în cele două limbi romanice, însă vom analiza pe larg doar câteva exemple pe care le considerăm semnificative pentru fiecare dintre cele trei limbi. Toate celelalte astfel de structuri vor

fi menționate în tabelul de mai jos, pentru a avea o privire de ansamblu atât asupra expresiilor, cât și asupra fenomenului care duce la formarea lor:

Metafore substantivale	
Metafore în care substantivul denumind elementul din natură contribuie la construirea sensului global al expresiei	<i>ser hombre al agua, tener el agua a la boca, hacérsele los sesos agua, hacérsele la boca agua, hacérsele el culo agua, hacerse un agua, ser aire, no alcanzar para agua, jugar con fuego, bajar a tierra, quedarse en tierra, hacer aguas menores, a scăpa căciula pe apă, a face un lucru apă, a nu atinge pământul, a se face (sau a se mânia, a se supăra) foc (și pară), a fi (sau a rămâne) în aer, a nu mai călca pe pământ, a ieși din pământ, a nu fi în toată apa (sau în toate apele), aspergere aquam, contra aquam remigare, digito caelum attingere, in caelo esse, per nebulam... scire, delapsus de caelo.</i>
Metafore în care termenii conceptualizați sunt substantivul denumind elementul din natură și o formă de manifestare a acestuia	<i>no hallar agua en el mar, echar / tirar agua al mar, in mare fundere aquas.</i>
Metafore în care este conceptualizat substantivul denumind elementul din natură, alături de o formă de manifestare a altui element	<i>sacar agua de las piedras, sacar polvo debajo del agua, mover cielo y tierra, a scoate apă din piatră (seacă), a cere pământ și apă, a (se) jura cu cerul, cu pământul, a fi (toți) o apă și un pământ, a nu avea nici cer nici pământ, aquam a pumice postulare, aquam terramque petere ab alinquo, caelum et terras miscere.</i>
Metafore în care sensul global rezultă din îmbinarea a două substantive, dintre care unul denumește un element din natură	<i>no dar un palo al agua, coger agua en el cesto, echar agua al vino, no llegarle la sal en el agua, apagar el fuego con aceite, echar aceite al fuego, poner las manos en el fuego, cortar un pelo en el aire, ahogarse en un vaso de agua, hacer tormenta en un vaso de agua, bañarse en agua de rosas, llevar el agua a su molino, echar toda el agua al molino, hacerse sal y agua, echar leña al fuego, echar fuego por los ojos, a-i veni (cuiva) apa la moară, a duce apa cu ciurul, a căra apă la puț, a lua focul cu gura, a turna gaz în (sau pe) foc, a trece (o țară, un oraș etc.) prin foc și sabie, maria montisque polliceri, pumiceos oculus habere.</i>

2.1.1. Metafore în care termenul conceptualizat este substantivul denumind elementul din natură

Metaforele substantivale reprezentate de structurile în care elementul din natură contribuie la construirea sensului global al expresiei, fie datorită trăsăturilor sale prototipice, fie datorită ideilor asociate acestui element de-a lungul timpului, sunt

întâlnite în unități frazeologice care au ca centru unul dintre cei patru termeni menționați.

Pentru a încadra anumite metafore în această grupă, pornim de la trăsături prototipice ale elementelor din natură, dar și de la felul în care au fost percepute respectivele elemente încă din cele mai vechi timpuri; concret, vom avea în vedere simbolistica elementelor primordiale, așa cum este descrisă de cercetătorul spaniol Raéz Padilla (2015). Elementele din natură prezintă, așadar, un grad înalt de simbolism, ceea ce face necesară prezentarea celor mai des întâlnite asocieri în care unul dintre termeni este apa, aerul, focul sau pământul.

Pornind atât de la trăsăturile prototipice ale celor patru elemente, cât și de la interpretările pe care le-au primit de-a lungul timpului, conform simbolisticii respectivelor elemente, se observă că toate metaforele în care termenul conceptualizat este substantivul denumind elementul din natură contribuie substanțial la înțelegerea sensului global al expresiei din care fac parte, datorită substantivului respectiv, fiind două situațiile în care acest lucru este posibil:

1). atunci când trăsături prototipice ale elementului din natură dau sensul expresiei: *tener el agua a la boca, hacérsele los sesos agua, hacérsele el culo agua, hacerse un agua, ser aire, hacer aguas menores, a scăpa căciula pe apă, a face un lucru apă, a nu fi în toată apa sau contra aquam remigare;*

2). atunci când simboluri asociate elementelor dau sensul expresiei: *ser hombre al agua, no alcanzar para agua, jugar con fuego, bajar a tierra, quedarse en tierra, a nu atinge pământul, a se face (sau a se mânîia, a se supăra) foc (și pară), a fi în aer, a nu mai călca pe pământ, a nu fi în toată apa, aspergere aquam, digito caelum attingere, in caelo esse sau delapsus de caelo.*

În prima serie de unități frazeologice, trăsături ale apei, precum caracterul curgător, ajută la conceptualizarea respectivului element din natură și la înțelegerea întregii expresii. Astfel, în unitatea frazeologică românească *a scăpa căciula pe apă*, care are sensul global de *a scăpa un prilej*, remarcăm cum apa, prin intermediul trăsăturii menționate anterior, simbolizează pierderea, ideea fiind asociată trăsăturii respective.

Aerul este pus în relație, în general, cu superficialitatea – idee dată de caracterul său imaterial – așa cum se întâmplă în expresia spaniolă *ser aire*.

În expresia latinească *contra aquam remigare*, apa este conceptualizată pornind atât de la caracterul curgător al acesteia, cât și de la forța curenților contra cărora este imposibil să răzbești.

În ce privește expresiile al căror sens este dat de ideea simbolizată de elementul din natură, se remarcă atât structuri din limbile romanice, ca *ser hombre al agua, no alcanzar para agua, jugar con fuego, bajar a tierra, quedarse en tierra, a nu atinge pământul, a se face (sau a se mânîia, a se supăra) foc (și pară), a fi în aer, a nu mai călca pe pământ, a nu fi în toată apa*, cât și structuri latinești, printre care se numără: *aspergere aquam, digito caelum attingere, in caelo esse sau delapsus de caelo.*

Ne atrage atenția că, din această perspectivă, se pot stabili anumite relații între elementele pe care le avem în vedere; astfel, se remarcă relația de antonimie există între aer – unde includem și manifestări ale sale, cum ar fi cerul – și pământ. Primul element este pus în relație, așa cum reiese atât din conceptualizarea sa, cât și din sensurile globale ale expresiilor la baza cărora se află, cu irealitatea (*a fi în aer*), iar cel de-al doilea, cu realitatea (*bajar a tierra, quedarse en tierra*). Tot o relație de antonimie poate fi stabilită, după cum am menționat anterior, între cer și pământ, ea fiind surprinsă în expresii ca *digito caelum attingere, in caelo esse* și, respectiv, *bajar a tierra* sau *quedarse en tierra*.

Deși inventarul nostru nu cuprinde expresii care să corespundă tuturor celor trei limbi și în care același element din natură să aibă aceeași conceptualizare, bazată pe același simbol, tindem să credem că aceste patru elemente sunt asociate cu aceleași idei în toate cele trei culturi, un argument fiind tocmai relațiile de antonimie identificate anterior.

2.1.2. Metafore în care termenii conceptualizați sunt substantivul denumind elementul din natură și o formă de manifestare a acestuia

Expresiile în care un element primordial din natură este conceptualizat alături de una dintre formele sale de manifestare sunt cel mai puțin numeroase. Singurele limbi în care am identificat astfel de unități frazeologice sunt spaniola și latina. Atât în limba latină, cât și în limba romanică, elementul din natură pe a cărui conceptualizare se bazează expresia este apa. În limba spaniolă, cele două expresii identificate sunt *no hallar agua en el mar* și *echar / tirar agua al mar*, iar unitatea frazeologică latinească este *in mare fundere aquas*.

În ce privește structura expresiilor, ne atrag atenția construcțiile sintactice care le alcătuiesc. În ambele limbi, unitățile frazeologice au aceeași structură, cea latinească remarcându-se, totuși, printr-o topică diferită. Așadar, structura expresiilor este *V+N+Prep.+N*, pentru limba spaniolă, și *Prep.+N+V+N* în cazul limbii latine.

O altă observație este legată de cele două mari direcții pe care le poate urma sensul global al unor expresii de felul celor menționate anterior. Astfel, atunci când termenii pe care îi avem în vedere sunt cocurenți cu un alt substantiv denumind una dintre formele de manifestare a elementului alături de care apar în unitatea frazeologică, sensul lor – dar și sensul global al expresiei – poate trimite, pe de-o parte, la ideea de inutilitate, așa cum se întâmplă în expresiile *echar / tirar agua al mar* sau *in mare fundere aquas*, sau, pe de altă parte, la cea de intensitate, accentuând ideea transmisă. De exemplu, prin intermediul expresiei *no hallar agua en el mar* se face referire la un defect al unei persoane, și anume la incapacitatea sa de a reuși un anumit lucru. Alăturarea celor doi termeni, „agua” și „mar”, între care se stabilește o relație semantică prin intermediul verbului *hallar*, la formă negativă, asigură în acest caz accentuarea unei trăsături; concret, „a nu găsi apă în mare” scoate în evidență incapacitatea cuiva de a obține ușor un anumit lucru.

2.1.3. Metafore în care este conceptualizat substantivul denumind elementul din natură, alături de o formă de manifestare a altui element

O altă categorie de metafore substantivale este reprezentată de acele unități frazeologice în care elementul primordial din natură este însoțit de o formă de manifestare a altui element. Astfel, forma de manifestare prezentă în construcția idiomătică ajută la conceptualizarea primului element și, alături de acesta, contribuie substanțial la formarea sensului global al expresiei la baza căreia se află.

2.1.3.1. Sensul metaforelor bazate pe elementul din natură coocurent cu manifestarea altui element

Spre deosebire de categoria anterioară de metafore, cele în care elementul din natură este coocurent cu o formă de manifestare a altui element sunt mai numeroase și pot fi identificate în toate cele trei limbi. De cele mai multe ori, prin intermediul unor astfel de expresii se pun în evidență, pe de-o parte, idei rezultate din anumite relații de antonimie existente între elementele din natură prezente în aceleași unități frazeologice și, pe de altă parte, se sugerează alte idei pornind de la simboluri sau de la felul în care au fost interpretate de-a lungul timpului cele două substantive denumind elementul din natură. Astfel, în aceste expresii, sunt sugerate următoarele:

Expresii care pornesc de la o relație de antonimie	Ideea pe care se bazează sensul global al expresiei	Expresii care pornesc de la simboluri sau interpretări ale elementelor	Ideea pe care se bazează sensul global al expresiei
<i>sacar agua de las piedras</i>	imposibilul	<i>remover cielo y tierra</i>	Imposibilul
<i>sacar polvo debajo del agua</i>	imposibilul	<i>a cere pământ și apă</i>	Supunerea
<i>a scoate apă din piatră aquam a pumice postulare</i>	imposibilul	<i>a (se) jura cu cerul cu pământul a fi (toți) o apă și un pământ</i>	Convingerea
	imposibilul	<i>a nu avea nici cer nici pământ</i>	Sărăcia
		<i>aquam terramque petere ab alinquo caelum et terras miscere</i>	Supunerea Nimicirea

După cum se poate observa în cazul primei serii de expresii, relația de antonimie existentă între cei doi termeni denumind elemente din natură face ca sensul final al tuturor celor patru structuri să sugereze anumite situații imposibile, chiar dacă între acestea există diferențe de nuanță; concret, pornind de la elementul din natură primordial pe care îl avem în vedere, aflat în aceeași expresie cu o formă de manifestare

a altui element, cu care stabilește o relație prin intermediul verbului, se obține o anumită acțiune al cărei țel este imposibil de atins, dată fiind relația dintre substantive. Astfel, în expresiile selectate, observăm apariția apei – un element lichid – care este pusă în relație cu diferite forme de manifestare a pământului, cum ar fi piatra (*sacar agua de las piedras, a scoate apă din piatră (seacă), aquam a pumice postulare*) sau praful (*sacar polvo debajo del agua*).

Este important să aducem o clarificare în acest punct. Deși am menționat contribuția importantă a verbului la construirea sensului global al expresiilor, metaforele aflate la baza celor patru unități frazeologice nu pot intra în grupul celor verbale deoarece, fără existența celui de-al doilea substantiv și, implicit, fără relația sa de antonimie cu primul, sensul unității sau chiar unitatea însăși nu ar mai exista (*sacar agua, a scoate apă* nu au același sens fără substantivele sp. *piedra* / rom. *piatră*, însoțite, la rândul lor, de prepozițiile sp. *de* / rom. *din*).

În cazul celei de-a doua serii de expresii, sensul global se construiește având la bază elementele din natură, însă pornind fie de la simbolurile asociate elementelor respective, fie de la diferitele idei cu care au fost puse în legătură în cele trei culturi. Astfel, pe baza celor două criterii menționate anterior, sensurile expresiilor trimit la idei ca: imposibilul, supunerea, convingerea, asemănarea, sărăcia sau nimicirea.

2.1.4. Metafore în care elementul din natură conceptualizat este pus în relație cu un alt substantiv

În această categorie intră expresiile în care conceptualizarea elementului din natură este posibilă datorită unui alt substantiv aflat într-o anumită relație cu termenii pe care îi avem în vedere. Deși are un rol important în stabilirea acestei relații, verbul nu face ca metaforele să fie încadrate în categoria celor verbale, deoarece este mai degrabă un element auxiliar, care contribuie la stabilirea unei relații între cele două substantive care construiesc sensul global al unității frazeologice.

Un exemplu relevant este expresia românească *a căra apă la puț*. După cum se poate observa, în structura unității frazeologice există substantivul denumind elementul din natură, *apa*, și, alături de el, un alt substantiv, sursă de apă. Prin intermediul verbului, se stabilește o relație între cele două substantive, care oferă și sensul final al unității frazeologice, și anume acela de a realiza un lucru inutil sau de a face încercări zadarnice. Totuși, nu poate fi vorba de o metaforă verbală deoarece, așa cum am demonstrat și în alte situații, „a căra apă”, fără cel de-al doilea substantiv, își pierde atât calitatea idiomatică, cât și, implicit, sensul global.

2.2. Metafore adjectivale

Din punct de vedere cantitativ, metaforele adjectivale reprezintă categoria cu cele mai puține elemente. Atât în limba latină, cât și în limbile română și spaniolă, metaforele adjectivale sunt prezente în unități frazeologice al căror sens global este posibil datorită determinantului adjectival care însoțește substantivul denumind elementul din natură, conceptualizându-l prin trăsăturile pe care i le atribuie. Astfel,

structuri care în lipsa adjectivului au sens literal, ajung să trimită la o realitate abstractă dată de definiția adjectivului respectiv, asociat cu elementul din natură.

Un exemplu este reprezentat de expresia românească *a pescui în apă tulbure*. În cadrul construcției idiomatice, conceptualizarea termenului „apă” este posibilă datorită adjectivului *tulbure* care îi atribuie apei anumite trăsături concrete pornind de la care se obține abstractizarea elementului din natură și, în același timp, se construiește sensul întregii expresii. Astfel, apa tulbure ajunge să simbolizeze un paravan după care oamenii se ascund atunci când plănuiesc să facă sau fac un lucru imoral. Sensul global al unității frazeologice, *a se folosi de tulburarea treburilor publice sau particulare spre a câștiga*, rezultă, așadar, din această asociere dintre substantiv și adjectiv.

2.2.1. Contribuția adjectivului la construirea sensului global al expresiei

După cum se poate observa în tabelul de mai sus, metaforele adjectivale sunt prezente în toate cele trei limbi și contribuie semnificativ la construirea sensului global al expresiei. Deși tipurile de structuri ale unităților frazeologice pot diferi, în toate exemplele selectate remarcăm o structură-nucleu – prin structură-nucleu înțelegând grupul de termeni în jurul căruia este organizată, din punct de vedere semantic și formal, întreaga expresie – care servește drept bază pentru înțelegerea unității frazeologice. Este important să precizăm că, deși există aceste structuri care contribuie substanțial la formarea sensului global, prezența celorlalte clase lexicale – verbele, prepozițiile sau pronumele – are și ea o contribuție semnificativă la stabilirea sensului final.

Structuri-nucleu identificate în unități frazeologice:

- *a fi negru pământ* – „negru pământ”;
- *a călători în ape rele* – „ape rele”;
- *a pescui în apă tulbure* – „apă tulbure”;
- *ser agua pasada* – „agua pasada”;
- *mear agua bendita* – „agua bendita”;
- *pescar en agua turbia* – „agua turbia”;
- *mantener el fuego sagrado* – „fuego sagrado”;
- *ahogarse en poca agua* – „poca agua”;
- *hacer aguas mayores* – „agua mayores”;
- *vendere vanos fumos* – „vanos fumos”.

În fiecare dintre aceste cazuri, sensul substantivului denumind elementul din natură este dat de către adjectivul care îl determină, la fel ca sensul global al expresiei, însă, la cel din urmă, contribuie și elementul verbal care, pus în relație cu structura-nucleu, stabilește o legătură semantică cu aceasta și, totodată, completează interpretarea ei. Am ales totuși să încadrăm toate aceste unități frazeologice în categoria reprezentată de metafore adjectivale, deoarece, așa cum vom demonstra în continuare, dacă determinatul adjectival este eliminat, conceptualizarea elementului din natură și sensul global al expresiei nu mai sunt posibile:

- *a fi negru pământ* – a fi pământ;
- *a călători în ape rele* – a călători în ape;

- *a pescui în apă turbure* – a pescui în apă;
- *ser agua pasada* – ser agua;
- *mear agua bendita* – mear agua;
- *pescar en agua turbia* – pescar en agua;
- *mantener el fuego sagrado* – mantener el fuego;
- *ahogarse en poca agua* – ahogarse en agua;
- *hacer aguas mayores* – hacer aguas;
- *vendere vanos fumos* – vendere fumos.

După cum se poate observa, în lipsa determinantul adjectival, majoritatea unităților frazeologice pe care le-am enumerat nu numai că își schimbă sensul, ci își pierd și idiomaticitatea, trecând de la a reprezenta expresii la a deveni îmbinări uzuale de cuvinte: a călători în ape, a pescui în apă, ser agua, pescar en agua, mantener el fuego etc. Dacă în toate aceste situații alăturarea V + N nu face decât să trimită la niște fapte concrete, cum ar fi a pescui, a călători sau a menține un foc aprins, structura românească *a fi pământ*, structurile spaniole *mear agua* și *hacer aguas* și structura latinească *vendere fumos* sunt singurele care și-ar mai putea păstra calitatea idiomatică, însă cu un sens global modificat.

2.3. Metafore verbale

Metaforele verbale prezente în unitățile frazeologice pe care le avem în vedere apar în urma unei rupturi de sens între verb și argumentele sale. Astfel, în aceste structuri, verbul ajunge să fie metaforizat și devine elementul care contribuie la stabilirea sensului global al unității frazeologice, într-o măsură mai mare decât substantivul denumind elementul din natură:

verb complement
a scrie pe apă

În cazul expresiei *a scrie pe apă*, verbul „a scrie” ne oferă un exemplu ilustrativ în ceea ce privește diferența care se poate stabili între sensul literal și cel metaforic, în funcție de complementele care pot determina un verb.

Concret, atunci când este folosit cu sens literal, verbul „a scrie” este însoțit de un complement de tipul N1 [+solid], în timp ce sensul metaforic al aceluiași verb este asigurat de un complement de tipul N1 [-solid]:

Sens literal: N1 [+solid] *a scrie pe hârtie*;
Sens metaforic: N1 [-solid] *a scrie pe apă*.

Astfel, verbul ajunge să reprezinte termenul-nucleu al expresiei – cuvântul în jurul căruia unitatea frazeologică este organizată atât din punct de vedere semantic, cât și formal – și alcătuiește, împreună cu complementul sau complementele sale o structură-nucleu care, de cele mai multe ori, face posibilă, într-un final, conceptualizarea substantivului denumind elementul din natură. Așadar, în expresia românească *a scrie pe apă*, este conceptualizat, în primul rând, elementul verbal,

datorită relației pe care o are cu complementul „pe apă”, în cazul de față fiind reprezentat chiar de elementul din natură.

Este important să avem în vedere că există atât situații în care complementele sunt reprezentate de substantivul denumind elementul sau elementele din natură (*a scrie pe apă, remover las aguas, in vento et aqua scribere*), cât și cazuri în care complementele sunt realizate prin intermediul altor substantive (*a bate apa în piuă, a-și scoate un foc de la inimă, echar una cana al aire, rem mandare lapidi*).

2.3.1. Obiectul direct

Expresiile în care verbul este însoțit de un obiect direct sunt prezente în toate cele trei limbi, însă această categorie este cel mai bine reprezentată în limba spaniolă. Pe lângă unitățile frazeologice a căror structură este **V+N**, unde numele este reprezentat de obiectul direct, există de asemenea și expresii cu structuri complexe, în care verbul are mai multe obiecte, printre care și unul direct. Astfel, în funcție de structura expresiei, unitățile frazeologice în care verbul este determinat de cel puțin un obiect direct, pot fi clasificate astfel:

a). expresii de tipul **V+OD**: *remover las aguas, mascar las aguas, besar la tierra, a-și vărsa focul, a-și da aerul* etc.

Structura acestor unități frazeologice este întotdeauna de tipul **V+OD**, unde obiectul este reprezentat de substantivul denumind elementul din natură.

b). expresii de tipul **V+OD+OP**: *echarse tierra en los ojos, a lua (sau a prinde) foc cu gura, a fierbe pe cineva fără apă, a îmbăta pe cineva cu apă rece, a lua foc cu mâna altuia, caelum findere aratro*.

Structura expresiilor din această categorie este complexă și se remarcă realizarea obiectului direct atât printr-un substantiv denumind elementul din natură (*echarse tierra en los ojos*), cât și prin pronume (*a îmbăta pe cineva cu apă rece*).

c). expresii de tipul **V+OD+CL**: *echar una cana al aire, a(-și) pune sau a(-și) băga mâna în foc pentru cineva, a-și pune fața la pământ, aliquen de caelo detrahere, lapidem silicem subigere* etc.

În cazul acestor unități frazeologice, putem observa cum substantivul denumind elementul din natură îndeplinește fie funcția sintactică de obiect direct, fie pe cea de circumstanțial de loc și cum, alături de celelalte elemente care alcătuiesc expresia, ajută la metaforizarea verbului, pornind de la care se construiește sensul global al expresiei.

d). expresii de tipul **V+OD+OI**: *aquam a pumice postulare*.

Această categorie este reprezentată de o singură unitate frazeologică provenită din limba latină.

Se remarcă structura complexă a expresiilor românești în raport cu cele spaniole și latinești. Acestea sunt identificate, în mare parte, în prima categorie, reprezentată de structuri binare de tipul **V+OD**.

2.3.2. Obiectul prepozițional

Expresiile în care verbul este determinat de un obiect prepozițional sunt prezente în toate cele trei limbi, însă numărul acestor unități frazeologice este redus comparativ

cu cel al căror verb este determinat de un obiect direct. Obiectul prepozițional poate fi singurul determinat al verbului sau poate fi însoțit și de alte tipuri de complemente sau alte părți de propoziție:

a). atunci când este singurul determinant al verbului, obiectul prepozițional poate fi introdus prin prepozițiile:

- sp. *en* (*escribir en el agua*), *de* (*alimentarse del aire*, *mantenerse del aire*);
- rom. *pe* (*a scrie pe apă*);
- lat. *cum* (*cum ventis litigare*), *in* (*in aqua scribere*, *in vento et aqua scribere*).

b). atunci când verbul are ca determinant atât un obiect prepozițional, cât și unul direct (*echarse tierra en los ojos*, *a lua (sau a prinde) foc cu gura*, *a fierbe pe cineva fără apă*, *caelum findere aratro*), obiectul prepozițional poate fi realizat fie prin substantivul denumind elementul din natură, fie prin alte substantive (spre exemplu, părți ale corpului sau alte lexeme care fac parte din vocabularul fundamental al limbii respective). Totodată, remarcăm că aceste complemente pot fi introduse prin prepoziție, cazul cel mai des întâlnit, dar pot apărea, de asemenea, și singure.

Pe lângă diferite tipuri de complemente, în expresie poate exista și o altă parte de vorbire. De exemplu, în unitatea frazeologică *a îmbăta pe cineva cu apă rece*, obiectul direct și cel prepozițional sunt însoțite de un atribut care vine în completarea ideii transmise de substantivul denumind elementul din natură.

2.3.3. Circumstanțialul de loc

Circumstanțialul de loc poate determina verbul atât în expresii românești și spaniole, cât și în expresii latinești, și arată, de cele mai multe ori, prin substantivul denumind elementul din natură, locul în care se desfășoară acțiunea exprimată de verbul care, din punct de vedere semantic, este incompatibil cu complementul pe care îl determină.

În expresia românească *a intra în pământ (de frică sau de rușine)* remarcăm relația care se stabilește între verb și complementul său, realizat printr-un substantiv denumind un element din natură. Această relație este posibilă, în cazul de față, prin metaforizarea verbului, care, urmat fiind de substantivul *pământ*, își pierde sensul literal în interiorul expresiei.

2.3.4. Obiectul indirect

Numărul de expresii în care verbul este determinat de un obiect indirect este redus. Există două astfel de unități frazeologice: rom. *a-i fi greu (și) pământului (cu cineva)* și lat. *lapides loqui*.

2.3.5. Subiectul

La începutul acestui subcapitol menționam că metaforele verbale iau naștere în urma incompatibilității dintre verb și argumentele sale, care pot fi reprezentate fie de complemente, fie de subiecte.

Remarcăm că expresiile în care se înregistrează o incompatibilitate între verb și subiect sunt slab reprezentate, iar în corpusul selectat nu le găsim decât în limbile

română și spaniolă. În limba română, în toate cele trei exemple identificate (*a nu(-l) ști sau a nu(-l) afla, a nu(-l) auzi, a nu(-l) simți etc. nici pământul, a nu(-l) primi pe cineva (nici) pământul, geme pământul de cineva*), pământul este singurul element care îndeplinește funcția sintactică de subiect. Incompatibilitatea sa cu verbul rezultă din personificarea elementului din natură în toate cele trei exemple. Astfel, verbe care în general primesc un subiect exprimat printr-un substantiv N[+animat] [+uman] sunt combinate cu subiecte substantive N[-animat] [-uman]:

Verb	Subiect
<i>știe / află / aude / simte</i>	<i>pământul</i>

Verb	Subiect
<i>a primi (pe cineva)</i>	<i>pământul</i>

Verb	Subiect
<i>geme</i>	<i>pământul.</i>

3. Concluzii

Analiza expresiilor selectate ne permite să constatăm că metaforele care stau la baza unităților frazeologice sunt de trei tipuri – metafore verbale, metafore substantivale și metafore adjectivale – în funcție de structurile sintactice care sunt conceptualizate în interiorul construcției idiomatiche. Acestea contribuie la formarea sensului global al expresiei din care fac parte într-o mai mare măsură decât celelalte elemente componente ale unității respective.

Din punct de vedere statistic, metaforele verbale sunt cel mai bine reprezentate în cele trei limbi. În limba spaniolă observăm cea mai mare cantitate de astfel de metafore. Structura cel mai des întâlnită este **V+OD** și coincide, în cazul de față, cu expresia propriu-zisă. Deși inițial am considerat că metaforele substantivale vor fi cele mai numeroase, având în vedere că expresiile de care ne ocupăm au la bază substantive denumind elemente sau fenomene din natură, metaforele verbale predomină, dată fiind incompatibilitatea semantică dintre verb și argumentele sale. Astfel, identificăm trei tipuri de complemente care pot determina verbul. În cele mai multe situații aceste complemente sunt realizate prin substantive denumind elemente sau, mai rar, fenomene din natură.

Cea de-a doua categorie, din punct de vedere cantitativ, este reprezentată de metaforele substantivale. În cazul acestor expresii, substantivul denumind elementul din natură este cel conceptualizat, fie singur, fie în relație cu un alt substantiv care poate fi, la rândul său, realizat printr-un element din natură, o formă de manifestare a unui element din natură sau printr-un substantiv care, de cele mai multe ori, face parte din vocabularul fundamental al limbii căreia îi aparține expresia la baza căreia se află. Metaforele substantivale pot fi împărțite astfel în patru categorii, cel mai bine reprezentate fiind grupurile în care sensul global al expresiei este obținut pornind de la

trăsături prototipice ale elementului din natură prezent în respectiva unitate frazeologică.

Metaforele adjectivale, deși sunt cel mai slab reprezentate în seria de expresii pe care o avem în vedere, reprezintă o categorie importantă prin intermediul căreia se evidențiază modul în care un determinant poate influența sau chiar stabili sensul global al unei unități frazeologice. Astfel, așa cum am demonstrat în subcapitolul dedicat acestui tip de metafore, adjectivul este cel care face ca o anumită grupare de cuvinte să devină idiomatică, prin trăsăturile pe care i le atribuie elementului din natură determinat.

Referințe bibliografice

- Burcea, Raluca Gabriela. 2015. *La métaphore dans le discours du marketing*. Craiova: Editura Universitaria Craiova.
- Dumitru, Ștefan. 2013. *Expresii frazeologice latinești (Analiză structurală și socio-lingvistică)*. București: Editura Universității din București.
- Durante, Vanda (ed.). 2014. *Fraseología y paremiología: enfoques y aplicaciones*. Cersa: Madrid.
- Fillmore, Charles J. 1976. *Frame semantics and the nature of language*, in *Annals of the New York Academy of Sciences: Conference on the origin and development of language and speech*, Volume 280, New York. p. 20-32.
- García Rodríguez, Joseph. 2019. *Las unidades fraseológicas del español y el catalán con elementos de la naturaleza: estudio cognitivo-contrastivo y propuesta de un diccionario electrónico de fraseología bilingüe*. Universidad Autónoma de Barcelona.
- Faur, Elena. 2015. *Sextil Pușcariu despre metafora lingvistic-conceptuală a limbii române*. Editura Scriptor: Editura Argonaut, p. 150-157.